

J. PAUKŠTELIO „VIDURNAKČIO BALADĖ“

Juozas Paukštelis literatūros skaitytojams lig šiol buvo žinomas iš įvairių laikraščių kaip eilėraštininkas, novelių rašytojas, komedijos autorius. Čia surinkta tik 10 jo novelių, daugiausia jau kur nors spausdintų. Jose kyla aikštėn visa jauno žmogaus dvasia su jos švelnios erotikos, melancholijos, sentimentalizmo ir idealizmo siūlais siūleliais, su visais smulkiais, anot Donelaičio, vargeliais ir darbeliais. Čia eina „Alyvose“ gimnazistės ir mokytojo meilės romanai; čia „Raudonojoj rožėj“ vėl trijų paaugėlių erotinis motyvas patriotiškame atgimstančios Lietuvos fone; čia vėl tas pats meilės vargelis „Ką smuikas jam kalbėjo“; o „Belaisvis“ mums sukelia atminimus apie senąjį lietuvių ir lenkės meilės motyvą, tik atastą šiandienykščiais ataudais. Altruistiško idealizmo pagautas jaunuolis paprastai veržiasi, jo supratimu, iškrikyto gyvenimo taisyti. Tokio nusiteikimo žmogui parodyti Paukštelis leidžia idealistui Alfui nedorėles moteris taisyti. Tai bendroji viso rinkinio nuotaika ir kartu daugumos tematika, dar pajavairinta patriotizmo, riteriško narsumo, kaimiško paprastumo nuotrupomis, žmogaus nenuilstamu žengimu pašaukimo keliu ir našlaičio skurdžių dienų paveikslėliais.

Bet kuriomis formomis autorius išreiškia tuos žmogaus sielos patraukimus?

Neužsimodamas spręsti giliąsias problemas, Paukštelis nesirūpina nė psichologiškai nuosakiu charakterių plėtojimu, ar dramatišku veiksmingumu. Tai ne jo specialybė. Jis jaučias savas ten, kur jis gauna aprašinėti, paveikslus piešti, momentus fiksuoti. Gamtos aprašymai, tiesa, nepasižymi nieku ypatingu. Geriausiai aprašinėti sekas žmonės, ypač tie kaimo žmoneliai, į kuriuos galima įdėti kiek švelnaus humoro ir naivumo. Tokio žmonių aprašinėjimo pavyzdžiu gali būti „Dėdė Vilkelis“. Tai paprastas realus seniokas, mėgstas pasigirti būtais ir nebūtais daiktais, bet jo pagyrai dvelkia senatvės naivumu ir kaimišku primityvumu. Gražus ir Domelis, kaip Vaižganto Sauliukas, besigėrįs pavasario saulele (bet to jau negalėtume pasakyti apie suaugusį Domelį dailininką). O gal įdomiausias yra našlaitis Juozapėlis, kuris, netekęs motinos, ujamas pamotės ir visų namiškių, prisiriša prie visai svetimos mergos Paliutės. Prisiriša tiek, kad net plytgaliais veja nuo jos jaunikį, kuris atima iš jo Paliutę. Čia vykusiai pastebėti charakteringi jo mažitės sielos pulsavimai, besireiškiančios gimstančio erotizmo liepsnelės. Aprašinėti autorius yra linkęs ne tik žmogaus pavidalą, jo veiksmus, pro kuriuos prasiveržtų jo sielos būvio spinduliai, bet ir pačią fantaziją, svajojimus, kliedėjimus. Svajoja ar kliedi žmogus be kokio logiško sąryšio, kiekvieną momentą vis ima naują įvaizdį, visai nepaisydamas nuosakaus ryšio su ankstyvesniuoju. Šitokių momentų fiksavimas labiausiai išskyla „Raudonoj rožėj“ ir dar kiek „Belaisvy“. Onutė apie savąjį Antaną mąsto ir svajoja vaizdais. Net nelaimės nujautimas yra ne baimė prieš kažką paslaptinga, bet stoja vaizduotėje patsai konkretus nelaimės kaltininkas. Pirmu paskaitymu net sunku sugauti, kur Onutė tik mąsto apie Julijų, įsivaizduoja jo akis, o kur jos iš tikrųjų pasirodo (135 p.), vadinasi, įsivaizduojamas elementas sunkokai išskiriamas nuo realiojo. Fiksuodamas gyvenimo reiškinius, autorius kartais ir per

daug pasiduoda aprašinėjimo inercijai. Tokio smulkmeniško pasikartojančio aprašinėjimo bene daugiausia turi „Alyvos“. Nors, apskritai, Paukštelis sugeba sieškoti gyvenime atskirų vaizdų. Paprasčiausiu to pastabumo pavyzdžiu galėtume laikyti to paties „Dėdės Vilkelio“ melus su jo teisybėmis.

Kalbant apie vaizdų grupavimą, apie kūrinių kompoziciją, charakteringa Paukšteliiui, kad jis leidžia fantazijai laisvai kombinuoti vaizdus, be žymesnės jų kritikos. Ir šiuo atžvilgiu visus kūrinius iš tiesų galėtume suskirstyti dviem nelygiom grupėm: vienai visos aštuonios novelės, antrai — viena priešpaskutinė „Pilkosios moterys“. Pirmąsias skaitydamas gauni įspūdį, kad autorius savo fantazijos vadžias stengiasi sutūrėti ten, kur kūrinio planas ir kompozicija liepia sustoti arba pasukti kiton pusėn. Ir čia jo kūriniai išeina vieningesni. Vieningiausia atrodo romantiška, kiek sentimentali novelė „Ką smuikas jam kalbėjo“. Bet ir tai dar pasitaiko šuolių į šalį. Antrojoje „grupėje“ autoriaus norėta, matyt, daryti eksperimentai, — duoti visišką laisvę fantazijai vaizdus kurti ir juos komponuoti. Tai „Pilkosios moterys“. Jose autorius rašo, ką pakiša įkvėpimo momentas. Ir dėl to čia randam įvairiausių scenų supinta, įvairiu stilium, kuris kartais suskamba disonansu, o palaidos scenos nustumia mus nuo pagrindinės intrigos. Net pačios „Pilkosios moterys“ vietomis visai išnyksta mums iš akių, o į centrą stoja daugiau pats Alfas su savo kolegomis. Tai jau nebe pilkosios moterys, o pilkieji vyrai. Ir jų vaizdas atrodo gyvesnis, nei tų moterų. Nieku turbūt nenusikalstume kūriniiui, jeigu išmestume kai kurias scenas auditorijoje, nerealius psichologijos kolokvijumus, plokščią profesoriaus filosofavimą...

Pasikliaujant fantazijos galia apeliuojama į skaitytojo smalsumą: rūpinamasi duoti kas netikėta, nelaukta. Tai nu-stebina. Bet kartais savaime iškyla abejojimai dėl to

netikėtumo: kas pasidarė Alfui, kad jis ima su lazda švais-tytis prie nepažįstamos moters ir prie savo mylimosios portreto, ko jam reikėjo susidėti iš pirmo karto su pasi-leidėlėmis, svarbiausia, kas verčia jį sekioti paskui nedorėlę moterį tada, kai visos aplinkybės jam primena šviesų jo mylimosios paveikslą. Gal ir galimas tai dalykas, bet norė-tum jam šiokio ar tokio psichologinio pagrindo. Panašiai ir kitose novelėse pasitaiko scenų, kurios nėra pateisinamos psichologiniais sumetimais ar vieningos kompozicijos reika-lavimais. „Pilkosiose moteryse“ laisvai leista pintis ir pačiam stiliui. Čia sentimentalus romantiškas posmas staiga nutrau-kiamas natūrališko aštrumo posakiais (plg. 272 p.). Kartais tai kondensuoti pasakymai, o kartais — banalūs, bet svar-biausia, kad jie nesiderina. Čia reikėjo daugiau autokritikos.

Kitose novelėse autoriaus būta daug atsargesnio stiliaus atžvilgiu.

Dėl techniškojo darbo reikėtų gerokai išsibarti. Ir spaus-tuvė ir korektoriai čia parodė labai prastą savo darbą. Linkėtina „Vairui“ geriau prižiūrėti ir spaustuvę, ir korek-torius. Kad skaitytojus patenkintum, ir rašytojui, ir leidėjui, ir spaudėjui visiems reikia įdėti sąžiningo, kruopštaus darbo.

Juozas Paukštelis. *Vidurnakčių baladė*. Novelės: *Vidurnakčių baladė*. *Alyvos*. *Dėdė Vilkelis*. *Domelis*. *Raudona rožė*. *Belaisvis*. *Ką smuikas jam kalbėjo*. *Kalėdos*. *Pilkosios moterys*. *Našlaitis*. *Vairo b-vės leidinys*. Kaunas, 1928. 382 psl. Kaina 5 lt.